

$$\chi^2_{\text{емп } \phi} = 100 \cdot 100 \cdot 0,006827 = 68,27 \text{ отже } \chi^2_{\text{емп } \phi} = 68,27 > \chi^2_{0,05} = 5,99,$$

та більше $\chi^2_{0,01} = 9,210$.

Емпіричне значення критерію χ^2 на прикінцевому етапі експерименту $\chi^2_{\text{емп } \phi} = 68,27$. Тобто, емпіричне значення критерію χ^2 порівняння експериментальної та контрольної групи на прикінцевому етапі більше за критичне значення. Таким чином, достовірність розбіжностей характеристик контрольної та експериментальної груп стосовно рівня вихованості культури міжетнічних стосунків після експерименту складає 95%.

Щоб бути більш впевненими, що саме за рахунок проведеного експерименту виникла позитивна динаміка в рівні вихованості культури міжетнічних стосунків в експериментальній групі підлітків, додатково визначено емпіричне значення критерію χ^2 порівняння експериментальної групи на констатувальному етапі та після проведення експерименту (прикінцевому етапі). Емпіричне значення критерію χ^2 такого порівняння згідно розрахунку складає 70,16, що є більше за критичне значення критерію χ^2 . Таким чином, з ймовірністю 95 % можна стверджувати, що в результаті експерименту відбулися позитивні зміни в рівні вихованості культури міжетнічних стосунків в експериментальній групі.

Емпіричне значення критерію χ^2 такого порівняння у контрольній групі складає 0,01, що є менше за критичне значення $\chi^2_{0,05} = 5,99$. Отже, в контрольній групі за період проведення формувального експерименту не відбулися значні зміни в рівні вихованості культури міжетнічних стосунків, тому що не проводилась цілеспрямована експериментальна робота з досліджуваної теми.

Висновок. Таким чином, з дев'яносто п'яти відсотковою ймовірністю можна стверджувати, що зміни, які відбулися в рівні вихованості культури міжетнічних стосунків підлітків експериментальної групи є достовірні, статистично значущі та відбулися внаслідок апробації експериментальної моделі реалізації педагогічних умов виховання культури міжетнічних стосунків підлітків у процесі позакласної роботи, що є доказом її ефективності.

Перспектива подальших досліджень полягає у розробці та реалізації технології виховання культури міжетнічних стосунків підлітків.

Література

1. Назаренко Г.А. Виховання культури міжетнічних відносин старшокласників у позаурочній діяльності: дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Назаренко Галина Анатоліївна. – К., 2007 – 243 с.

2. Новиков Д.А. Статистические методы в педагогических исследованиях (типовые случаи) / Д.А. Новиков. - М. : МЗ-Пресс, 2004. – 67 с.

ІНДИВІДНИЙ КОНСТРУКТ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

УДК 159.923

Копоненко А. О.

Стаття посвячена раскрытию психологического содержания индивидуального конструкта дифференциальной модели самопрезентации, в который входят такие симптомокомплексы как эмоциональность, сензитивность, психомоторика и лабильность.

Ключевые слова: модель, конструкт, симптомокомплекс, психика, емоціональність, сензитивність, психомоторика, пластичність

The article is devoted to the psychological content of individuality construct a differential model of self-presentation, which includes symptom such as emotionality, sensitivity, and psychomotor lability.

Keywords: model, construct, symptom, mind, emotion, sensitive, psychomotor, plasticity

Основними індивідуально-особистісними конструктами, що складають диференціальну складнопідпорядковану модель самопрезентації особистості, виступають: індивідний, індивідуально-мультисуб'єктний, особистісний та особистісно-мультисуб'єктний конструкти.

Кожен з виділених конструктів, виконуючи певну функцію у загальній моделі самопрезентації може бути базовим або координаційним – базовий конструкт акцентує увагу на універсальності симптомокомплексів, які входять до нього, а координаційний розкриває ступінь занурення симптомокомплексу в процес суб'єкт-суб'єктних відносин (ми називаємо його мультисуб'єктним конструктом).

Рисунком 1 демонструє підпорядкованість індивідного конструкту основній моделі та семантичне наповнення його основних симптомокомплексів.

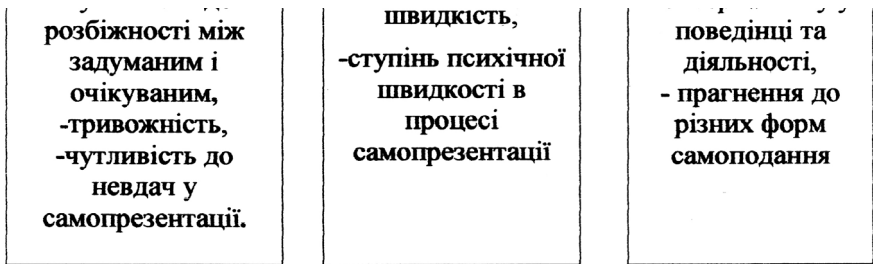

Рис. 1. Індивідуальний конструктор концептуальної моделі самопрезентації особистості

Універсальність, базовість **індивідуального конструктору** полягає у його належності до біологічної підструктури особистості, що забезпечує базову стійкість моделі самопрезентації. Відповідно, індивідуальний конструктор містить симптомокомплекси властивостей психіки, що відносяться до темпераменту (емоційність, сензитивність, психомоторика, лабільність).

Зупинимося на кожному симптомокомплексі даного конструктору.

Симптомокомплекс «Емоційність, сензитивність».

Даний симптомокомплекс є базовим в моделі самопрезентації та забезпечує швидкість виникнення психічних процесів, їхню стійкість, інтенсивність психічних властивостей (сила емоцій, активність волі і т. п.), спрямованість психічної діяльності, тобто, всі ті компоненти, які позначають систему підтвердження образу Я суб'єкта, підтримку самооцінки, забезпечують стійкість самопрезентації суб'єкта та дозволяють говорити про її модель.

Емоційність, як складова означеного симптомокомплексу, містить такі важливі для самопрезентації властивості як:

- емоційна збудливість - ступінь готовності емоційного реагування на значущі для суб'єкта подразники (виявляється через дратівливість, нестриманість, запальність, гарячковість та сприяє чутливості, вразливості тощо);

- глибина переживання емоцій (емоційна глибина) виражається в тому, наскільки глибоко суб'єкт переживає емоцію та використовує її у своєму стилі самопрезентації;

- емоційна стійкість як ступінь впливу емоцій на ефективність самопрезентації (здатність емоційно сильно не збуджуватись у ситуаційних умовах, придушувати емоційні реакції, самоконтролювати їх);

- експресивність - використання в структурі моделі міміки, жестів, голосу, пантоміміки, особливостей мовлення тощо. Специфіка та роль експресивності у становленні індивідуальної диференціальної моделі самопрезентації полягає у гіпомімії (амімії) - відсутності або послабленні міміки, жестикуляції, збіднення виразних засобів мови, монотонності інтонації, згаслий погляд тощо; та гіпермімії, котра пов'язана з надзвичайним виявленням засобів вираження емоцій, з багатством яскравих експресивних станів, що швидко змінюються;

- емоційний відгук - як ступінь чутливості, сприйняття. Вважаємо, що саме ступінь вираженості емоційного відгуку може характеризувати симптомоком-

плекс пластичності, оскільки він виявляється в тому, як легко, швидко і гнучко людина емоційно реагує на різноманітні впливи - соціальні події, процес спілкування, особливості партнерів, тощо. Втрата суб'єктом подібного емоційного резонансу суттєво впливає на ригідність самопрезентаційних установок.

Емоційна стійкість як одна зі складових симптомокомплексу «Емоційність, сензитивність» - поняття неоднозначне, у яке, залежно від авторів, включаються різні емоційні феномени. Узагальнюючи різні авторські визначення, ми визначаємо емоційну стійкість як відносно стійкий, але конкретний прояв усіх компонентів психіки, що мають певну спрямованість, які виражають гармонійність зв'язку моделі самопрезентації особистості із зовнішнім середовищем у конкретних умовах (Л.І. Божович, П.А. Жоров, Л.Б. Єрмолаєва-Томіна, Р.С.Немов, В.І.Плиско та ін.).

Л.М. Аболін під емоційною стійкістю розумів стійкість продуктивності діяльності, здійснюваної в напружених умовах [1], М.І. Дьяченко, Л.А. Кандибович та В.О. Пономаренко також тлумачили емоційну стійкість як якість особистості й психічний стан, який забезпечує доцільну поведінку в екстремальних ситуаціях [2].

Звідси, на наш погляд, головним критерієм значущості емоційної стійкості для становлення обраної моделі самопрезентації стає ефективність її функціонування в емоціогенній ситуації.

На думку Є.П. Ільїна, про справжню емоційну стійкість слід говорити в тому разі, коли визначаються:

- час появи емоційного стану при тривалій і постійній дії емоціогенного чинника; чим пізніше виникають емоційні стани, тим вища емоційна стійкість;
- сила емоціогенного впливу, яка спричиняє певний емоційний стан (страх, радість, горе тощо); чим більше повинна бути сила цього впливу (наприклад, значущість втрати або успіху), тим вище емоційна стійкість людини [3].

Крім того, як підкреслює вчений, не існує «загальної» емоційної стійкості. При різних емоціогенних чинниках ця стійкість буде різною.

Емоційна ригідність — це той найбільший для даної людини відрізок часу, нба протязі якого емоція, вже збуджена, продовжує ще виявлятися, не зважаючи на те, що обставини вже змінилися і збудник перестав діяти. Емоційно ригідні люди відмічаються “в'язкістю” емоцій, їх стабільністю. Це зв'язано з фіксацією уваги на яких-небудь значних подіях, об'єктах, психотравмуючих обставинах, невдачах та образах. Нестійкість емоцій виявляється в тому, що не зважаючи на те, що спочатку вона може бути інтенсивною, але потім швидко слабшає, та згодом затухає, перетворюючись у стан спокійної байдужості. Таким чином, лабільність емоції (рухливість, перемикування) характеризується тим, що людина швидко реагує на зміну ситуацій, обставин та партнерів, вільно виходить з одного емоційного стану та входить в інший. Занадто виразна лабільність емоцій може ускладнювати відносини з навколишніми, тому що людина стає реактивною, імпульсивною, погано володіє собою. Емоційна лабільність властива особам з високим нейротизмом (тривожністю). Навпаки, низькому нейротизму відповідає емоційна ригідність.

Ще одна стійка складова симптомокомплексу — емоційна чутливість, яка виявляється в тому, що суб'єкт легко, швидко та гнучко емоційно реагує на

різні події – соціальні, побутові та інше. Про сензитивність або чутливість судять по тому, яка найменша сила зовнішньої дії необхідна для того, щоб у людини виникла та або інша психічна реакція, з якою швидкістю ця реакція виникає (якою повинна бути сила дії, щоб суб'єкт відреагував на неї). В.Д.Небиліцин підкреслював, що у осіб зі слабкою нервовою системою абсолютні порогові відчуттів менше, ніж у осіб з сильною (тобто, перші більш чутливі). Для нас важливим є твердження Є.П.Львіна про те, що кожна властивість темпераменту (в тому числі й сензитивність) у певних випадках може виступати то позитивною, то негативною характеристикою, що має значення для ступеня виразності моделі самопрезентації [3]. Наприклад, висока сензитивність дозволяє сприймати стиль самопрезентації іншого суб'єкта глибше, з урахуванням тонких нюансів, власна модель самопрезентації буде виразнішою у сензитивних та реактивних суб'єктів; та, навпаки, у осіб з високим рівнем емоційної стійкості та низьким рівнем тривожності модель самопрезентації може бути недостатньо виразною.

Тривожність як складова даного симптомокомплексу на психологічному рівні відчувається напругою, заклопотаністю, неспокоєм, нервозністю і переживається у вигляді відчуттів невизначеності, безпорадності, безсилля, незахищеності, самоти, загрожуючої невдачі, неможливості ухвалити рішення та ін [2]. На фізіологічному рівні реакції тривожності виявляються в посиленні серцебиття, частішому диханні, збільшенні хвилинного об'єму циркуляції крові, підвищенні артеріального тиску, зростанні загальної збудливості, зниженні порогів чутливості, коли раніше нейтральні стимули набувають негативного емоційного забарвлення.

Сама по собі тривожність на формування моделі самопрезентації впливає опосередковано, а у поєднанні з іншими особистісними характеристиками може створювати різні індивідуальні моделі.

Симптомокомплекс «Психомоторика» містить питання про швидкість моторно-рухових актів, швидкість виконання операцій, загальну психічну швидкість при здійсненні самопрезентації. Системний підхід (В.О.Ганзен, Б.Ф. Ломов, П. К. Анохін та ін.), згідно якому психомоторика розглядається як багаторівневий, різносистемний і поліфункціональний феномен психічної організації людини, є найбільш конструктивним у вивченні моделі самопрезентації.

Н.Є.Коренкова та Ю.М.Олійник розглядають психомоторну сферу через парадигму індивідуальності, яка розуміється ними як єдність та взаємозв'язок властивостей особистості, у структурі яких функціонують природні властивості індивіда [4]. З цієї точки зору психомоторика є одним із найскладніших індивідуальних властивостей суб'єкта, пов'язаних не тільки з його нейродинамічними характеристиками, особливостями білатерального регулювання і темпераменту, але й з низкою особистісних і суб'єктно-діяльнісних якостей.

Саме на основі вивчення психомоторики можна уточнити низку положень, що стосуються моделі самопрезентації особистості, та отримати нові дані, що відображають закономірності її функціонування. В цьому контексті один з провідних дослідників психомоторики Н.О. Розе пише, що в моторній організації людини, в її поведінці, діяльності, мові відбивається вся цілісна характеристика її і як індивіда, і як особистості, і як суб'єкта при всій неповторній індивідуальності людини.

Аналіз отриманих кореляційних зв'язків психомоторних показників і властивостей темпераменту показав, що такі найважливіші формально-динамічні властивості, як активність і емоційність, мають численні зв'язки на всіх рівнях інтегральної індивідуальності і є основними параметрами, що характеризують психомоторну діяльність [4].

Для концептуального розуміння моделі самопрезентації нам важливо враховувати, що рухи як складова частина психомоторних актів - це особлива форма самоподання, шляхом якої організм не просто взаємодіє з середовищем, але активно впливає на неї, змінюючи або прагнучи змінити її в потрібному йому відношенні, або презентуючи себе певним чином.

Виступаючи біологічно обумовленим підґрунтям самопрезентації особистості, психомоторика створює умови для створення «сигналів», завдяки яким на чуттєвому рівні здійснюється сприйняття суб'єкта оточуючими певним чином, у відповідності до основних конструктів самопрезентаційної моделі. К.К.Платонов у психомоторних процесах виділяв три групи реактивно-координативних дій:

- прості сенсомоторні реакції, що характеризуються швидкою відповіддю, заздалегідь відомим простим одиночним рухом на сенсорний сигнал, що раптово з'являється, але теж заздалегідь відомий ;

- складні сенсомоторні реакції, що включають реакції розрізнення, вибору, перемикання і реакції на рухомий об'єкт;

- сенсомоторна координація, що характеризується динамічністю і подразника, і рухової відповіді, включає реакцію стеження і власне координацію рухів [цит.за 3].

Для нас важливо, що показником продуктивності першої групи реакцій є час, а основними показниками реакцій другої та третьої груп виступають швидкість, точність і варіативність, що і забезпечує стійкість та унікальність індивідуальної моделі самопрезентації особистості.

Тобто, психомоторика виступає одним із об'єктивних показників активності становлення моделей самопрезентації, є складним та базаторівневим утворенням та відображає формально-динамічні складові моделі самопрезентації.

Симптомокомплекс «Лабільність» (ригідність – лабільність) містить в собі легкість або важкість переключення з однієї діяльності на іншу, швидкість переходу з одних форм мислення на інші, ступінь консерватизму у поведінці та діяльності, прагнення до різних форм самоподання.

Емоційна ригідність - це стійкість емоції, яка виявляється в тому, що виникнувши на якусь подію чи ситуацію, ця емоція продовжує виявлятися, попри ті, що обставини вже змінилися і збудник переставши діяти. Лабільність емоцій (рухливість, здатність до переключення) - полягає в тому, що людина вільно виходить з одних емоційних ситуацій і швидко пристосовується до інших. Іноді це зумовлює її реактивність імпульсивність, а це означає, що людина погано керує собою;

Емоційна лабільність властива особам з високим нейротизмом (тривожністю). Навпаки, низькому нейротизму відповідає емоційна ригідність.

Як відмічав Б.М.Теплов, лабільність є багатозначним процесом, тому він виділяв такі її особливості, як:

- швидкість виникнення нервового процесу;
- швидкість руху нервового процесу;
- швидкість зникнення нервового процесу;
- швидкість заміни одного нервового процесу іншим;
- швидкість утворення умовного рефлексу;
- легкість переробки сигнального значення умовних дратівників та стереотипів [5].

Отже, лабільність (рухливість, переключення) характерна тим, що людина швидко реагує на зміну ситуацій, обставин і партнерів, вільно виходить із одних емоційних станів і входить в інші, її модель самопрезентації є більш пластичною та адаптивною до нових умов життєдіяльності.

Таким чином, індивідуальний конструкт моделі самопрезентації, що належить до біологічної підструктури особистості, забезпечує базову стійкість моделі. Індивідуальний конструкт містить симптомокомплекси властивостей психіки, що відносяться до темпераменту (емоційність, сензитивність, психомоторика, лабільність).

Симптомокомплекс «Емоційність, сензитивність» включає емоційну збудливість, емоційну реактивність, емоційну стійкість, чутливість до розбіжності між задуманим і очікуваним, тривожність, чутливість до невдач у самопрезентації; симптомокомплекс «Психомоторика» включає потребу у засвоєнні оточуючого світу завдяки індивідуальним способам самопрезентації, прагнення до розумової і фізичної активності, загальний рівень тонуусу та активації, моторно-рухову швидкість, ступінь психічної швидкості в процесі самопрезентації, а симптомокомплекс «Лабільність» передбачає легкість або важкість переключення з однієї діяльності на іншу, швидкість переходу з одних форм мислення на інші, ступінь консерватизму у поведінці, діяльності та стилі самопрезентації, прагнення до різних форм самоподання.

Література

1. Аболин Л.М. Психологические механизмы эмоциональной устойчивости человека. / Л.М. Аболин. — Казань : КГУ, 1987. — 331 с.
2. Дьяченко М.И. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандибович, В.А. Пономаренко. — Минск : Изд-во БГУ, 1985. — 206 с.
3. Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий /Е.П.Ильин. — СПб. : Питер, 2004. — 701с.
4. Коренкова Н.Е. Психомоторика в структуре интегральной индивидуальности человека /Коренкова Н.Е., Олейник Ю.Н.//Психологический журнал. — 2006. - №1. — С. 53-66.
5. Теплов Б.М. Психофизиология индивидуальных различий /Б.М. Теплов. - М. : Педагогика, 1985. — 253 с.